

MIKUS KÁROLYNÉ

GANZ ÁBRAHÁM ÉS MECHWART ANDRÁS MUNKÁSSÁGA

Külföldről került hazánkba a két kiváló szakember, a világhírű Ganz-gyár megalapítója, a svájci születésű Ganz Ábrahám és a gyár megtartója és gyarapítója a zseniális feltaláló, a bajor születésű Mechwart András.

Ganz Ábrahám 1814. november 6-án született Svájc zürichi kantonjában Unter-Embrachban, egy tízgyermekes szegény református kántor tanító harmadik gyermekeként. 15 éves volt, amikor ipari tanulmányai megkezdte — ács mesterséget — tanult, majd felszabadulása előtt, látva a vasipari térhódítását, a vasöntészetben vélte megtalálni vágyálmai megvalósítását. 17 éves korában öntőinasként helyezkedett el a zürichi Escher cégnél. Hans Caspar Escherben találta meg első mintaképét, nála sajátította el a vasöntészet alapismereteit. Tizenöt havi tanulás után a kor szokásainak megfelelően 1834-ben megkezdte vándorlásait. Ekkor az igazi szakképzettség megszerzéséhez hozzátartozott, hogy a felszabadult legény vándorútra keljen és idegen országokban folytassa tanulmányait. Bejárta Hollandiát, Németországot, Franciaországot, Angliát, Olaszországot, s közben szorgalmasan tanult. Vándorlása során Bécsben értesült arról, hogy Pesten egy hengermalomba szakmunkásokat keresnek. Pestre érkezése után azonnal alkalmazták a gróf Széchenyi által alapított József Hengermalmi Társulatnál. Itt a vállalat kis vasöntődjében dolgozott 1841 és 1844 között. Alig egy év alatt öntömester lett, majd ide hívta Svájcban Konrád öccsét is, aki otthon szintén a vasöntés mesterségét tanulta ki. 1843-ban egyik öntés alkalmával a felfröccsenő izzó vas a jobb szemét megvakította. 1845-ben megvásárolta a Bem u. 336 sz. telket. Mindjobban kifejlődik benne a vágy, hogy önálló legyen. A budai tanácstól megkapta az engedélyt vasöntésre és a Hengermalomból magával hozott hét emberrel megkezdte az öntést. Majd újabb telket vásárolt, s ezzel üzeme már a Kórház u. 159 négyszögöles telkével bővült. Az év végén már 22 emberrel dolgozott. Bevezette öntődjébe a csatorna- és vízvezetékcsövek, kályharostélyok, kórházi- és fürdőberendezési tárgyak, gazdasági eszközök öntvényeinek gyártását. Egy kúpolókemencével hetente háromszor volt öntés.

1846-ban a harmadik magyar ipari kiállításon gyártmányaival elnyerte az Iparegyesület ezüst és József-nádor bronz kitüntetését. A kéregöntésű vasúti kerekek kísérleti gyártását ebben az időben kezdte meg. Erre főleg az ösztönözte, hogy 1846 július 15-én Magyarországon is megindult a vasúti közlekedés Pest és Vác között.

1847-ben korszerűsítette üzemét, már nála dolgozott írnokként Henrik nevű öccse is. 1848-ban a szabadságharc ágyú és ágyúgolyóinak szállítója lett.

A császári csapatok bevonulásakor megszállták öntődjét és az ott talált hadianyagot lefoglalták. A szabadságharc leverése után nem üzemeltette gyárát. A mai Szabadságtér helyén lévő Pespesch vendéglőben töltötte idejét. Itt ismerkedett meg Heiss Lőrinc Jozefa nevű 16 esztendőes lányával, akit 1849. október 24-én feleségül is vett. Házasságának

első napjai nem voltak maradéktalanul vidámak, mert négy nap múlva hadbíróság elé állították ágyúk és löszerek gyártása miatt. Ganz igyekezett bebizonyítani, hogy ő mint svájci állampolgár a magyar politikával sohasem foglalkozott, de ennek ellenére bűnösnek mondták ki hadianyag rejtegetésért és hat heti várfogságra ítélték. Fogságából azonban néhány nap letöltése után, mint svájci származású jó szakember kiszabadult. Büntetése is csak enyhe pénzbüntetés volt.

A sok kellemetlen esemény után az 1850-es év nagyrészt arra fordította, hogy gyárát helyreállítsa és újból megindítsa a termelést. A Lánchíd öntöttvas keresztartóinak nagyrészt az ő vezetésével öntötték. Üzemében ekkor már 55 munkást foglalkoztatott.

A vasút térhódítása ösztönözte arra, hogy a kéregöntésű vasúti kerekek kísérleti gyártását nagyobb ütemben folytassa. Európában ezekben az években a vasúti kocsik kerekeit kovácsoltvasból, küllőkkel készítették. A megkopott kerék felületére pedig egy gyűrűszerű toldalékot illesztettek és tovább használták. Gyakran következett be törés, különösen télen, a vasgyűrű összehúzódott és elpattant, melegben pedig leesett a helyéről. Ezenfelül ezek a kerekek drágák voltak és az előbbieket miatt igen balesetveszélyesek. Ganz 1853-ban megtalálta a vasúti mozdonyok és kocsik kerekeinek sajátságos új gyártási módját, az úgynevezett kokilla (kéreg) öntést. A kerekek futófelületi részét antimonos anyaggal, fekeccsel kenette be. A massa vastagságától függően 3—5 mm-es üvegkemény, sugaras szerkezetű réteg keletkezett. Ezek a kerekek egyenértékűek voltak az amerikai vasúti kerekkel, s ezzel Ganz kb. 15 évvel előzte meg az európai ipart. Gyára hírneve egész Európában ismertté vált. Még 1853-ban csak 16 db vasúti kereket gyártott, ez 1867-re már felfejlődött 100.000 darabra.

Sikerei ellenére szabadalmaztatásának megadását először elutasították, majd újból benyújtotta leírását, s próbálkozása később sikerrel járt. 1854. aug. 5-től számítva öt évre kapta meg a kéregöntésű vasúti kerekek gyártásának kizárólagos jogát.

Az 1855. évi párizsi világkiállításon kitüntetésben részesült, mely újabb megrendelésekben is realizálódott. 1856-ban már kilenc vasúttársaság rendelt nála kéregöntésű kerekeket. 1857-ben megkapta a rendelést a szegedi Tisza-híd vasöntvény darabjainak legyártására is. Üzleti forgalma fokozatosan emelkedett, elvállalt harangöntést is, sőt foglalkozott tizedes mérlegek, kisebb háztartási eszközök öntésével is.

Az 1857-es párizsi világkiállításon is szép eredményt ért el, ezüst és bronz éremdíjakat kapott. Megelégedetten számolt be svájci rokonainak, hogy ez volt a legszerencsésebb esztendő, amit megélt. Gazdag ember lett, hatalmas palotát építtetett a pesti Duna-parton. Munkásai szerették, ő fizette a legtöbb bért a pest-budai üzemek közül. 1858-ban felépítette új nagyöntödéjét. Ez az öntőde hosszú időn át Közép-Európa egyetlen kéregöntésű keréköntődéje. Kerekeit saját szabadalma szerint gyártja és számos vasúttársaságnak szállítja.

Külföldi tárgyalásain kiváló műszaki szakemberek után kutat, így találkozik két német mérnökkel, Eichleiter Antallal és Mechwart Andrásal, akiket tanácsadóként is alkalmaz gyárában. A későbbiekben Mechwart tevékenysége lett nagyobb jelentőségű a Ganz gyár számára.

Ganz alkotásai és eredményei oly feltűnőek voltak, hogy őt Buda városa 1863-ban díszpolgárává választotta. Személyesen felkereste őt I. Ferenc József magyar király és osztrák császár — feledve az 1848-49. évi viselkedését — úttörő munkájának méltó elismerésül a Ferenc József rend aranykoronás érdemkeresztjét tűzte a mellére. Ez volt a tettekben megnyilatkozó hazaszeretetének és munkás életének legszebb jutalma. Ganz Ábrahám azonban nem tudta lankadatlan munkájának eredményeit élvezni. A vagyon, a siker, a pénz nem hozta meg számára a kívánt nyugalmat. Állandó fejfájások gyötörték. 1866-ban hosszabb időt Ostendében a tengerparton töltött. A gyógyulás azonban nem következett be. Egészségi állapota egyre rosszabbodott, lelkében törés következett be és egy önfeledt pillanatban Duna-parti palotájának emeletéről levetette magát, véget vetett életének. Végzetes tettét csak öröklött betegségének ismeretében érthetjük meg. 1867. december 19-én temették el a Kerepesi temetőben. Tragikus halála után a gyár irányítása előbb részben, később teljes egészében Mechwart András kezébe került.

A gyár az 1867. december 22-én megkötött társasági szerződés alapján Ganz és Társa elnevezés alatt működött tovább. 1892-ben a Ganz és Társa Részvénytársaság részvényesei Mechwart Andrást vezérigazgatónak választották. Míg Ganz a vállalat megteremtője volt, Mechwart András a megtartója és gyarapítója lett.

Mechwart András 1834. december 6-án született a bajor Schweinfurt városkában. Bár külfönből jött hazánkba, mégis a legnagyobb magyarnak ismerték el már életében is

kortársai. 1859-ben a Ganz gyár mérnöke lett és rendkívül sokoldalú munkásságot fejtett ki. Mechwart Ganzzal 1867. dec. 15-én bekövetkezett haláláig együtt dolgozott. Ganz hű barátjának és bizalmas munkatársának tekintette őt. Mechwart zsenialitására vall, hogy felismerte a kéregöntvény előnyeit a hengerszék fejlesztésében. A porcelán hengereket kéregöntésű hengerekkel helyettesítette. A Ganz gyár új hengerszéke az 1875-ös linzi kiállításon első díjat nyert. Találmányát 1881. április 21-én szabadalmaztatta. A hengerszék fejlesztésével kapcsolatban még számos szabadalmat szerzett. A Tolna megyei Belecskán birtokot vásárolt, szabadidejében ott pihent. Budapesten a Donát utca 36. számú házban lakott családjával. A király 1899-ben a magyar ipar fejlesztésében elért eredményeiért a „belecskai” nemesi előnévvel tüntette ki, továbbá megkapta a Ferenc József rendjelet, s a vaskorona rendet. A Magyar Tudományos Akadémia neki ajándékozta elsőként a Wahrmann jutalmat és nagy aranyérmét. A Ganz gyár Bem J. utcai részlege mellett új elektromos részleget létesített a Kacsza utcában. Az osztályán készült dinamók, motorok, transzformátorok és turbinák gyártása mind az ő nevéhez fűződik. Kiváló mérnököket alkalmazott: Zipernovszky Károlyt, Déri Miksát, Bláthy Ottót, akik világhírének terjesztői voltak. Közben a hengerszék gyártása is egyre nagyobb méreteket öltött. Évente 1500—1600 hengerszéket gyártottak. Az export kiterjedt valamennyi búzát őrő föld-részre. 1907-ben gyártották a 30000-ik hengerszéket.

1907. június 14-én 73 éves korában halt meg. Több mint negyven esztendőn át tartó becsületes, szorgalmas munkával szolgálta a haza ügyét. Számos kiváló gyártmánya fémjelzi emlékezetét. Sírja a Fiumei úti temető 51. számú parcellájában van a családi sírboltban. Emléke megbecsült lett hazájában és még megbecsültebb marad nálunk.

Irodalom

- /1/ Kiszely Gyula: Gábor Áron öntődéje 1845-1964 Bányászati és Kohászati Lapok Öntöde 40. évf. 1989. 11. szám
- /2/ Szekeres József: Ganz Ábrahám élete, 1967.
- /3/ Kiszely Gyula: Bányászati és Kohászati Lapok Öntöde 32. évf. 1981. 5. szám
- /4/ Péntes István: BKL-Öntöde 36 évf. 1985. 11. szám
- /5/ Reidner Sándor: Újabb adatok a Ganz-gyár történetéhez BKL-Öntöde 39. évf. 1988. 10. szám
- /6/ Cseri Sándor: A Ganz Árammérőgyár története, 1989.